

MAKEDONYA’DA YAŞAYAN TÜRK-MAKEDON-ARNAVUT-BOŞNAK TOPLUMLARININ GEÇİŞ DÖNEMLERİNDE GÖRÜLEN ORTAK KÜLTÜR UNSURLARI

Selçuk Kürşad KOCA*

Geliş Tarihi: Nisan, 2018

Kabul Tarihi: Haziran, 2018

Öz

Hayatın geçiş dönemleri geleneksel kültürün en canlı olduğu yerlerdir. Toplular kültürel değerlerini bu alanlarda yaşar ve yaşatır. Böylelikle fertler toplumsallaşarak içerisinde yaşadıkları toplumun kültürü ile kültürlenirler. Sosyal uyumun sağlanmasında doğal bir süreç olan bu yaklaşım tarihin her döneminde gözlenmiştir. Bildiriye konu olan Makedonya, Balkan yarımadasında bulunmaktadır. Balkanların hâkim kültürleri ele alındığında Türk kültürü büyük bir süre egemen olmuş ve bir hâkim kültür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamız, Makedonya toplumlarındaki geçiş dönemleri ile sınırlandırılmıştır. Topluların kültürlerini en çok yansıtan bu alanlarda, Balkan toplumlarından da alınan unsurlarla zenginleşen Türk kültürünün genelde Balkanlar, özelde ise Makedonya’da yaşayan topluluklarda canlı bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Makedonya, Türk Kültürü, Türk, Makedon, Arnavut, Boşnak.

JOINT CULTURAL ELEMENTS IN TRANSITIONAL PERIODS OF COMMUNITIES LIVING IN MACEDONIA – TURKISH, MACEDONIAN, ALBANIAN AND BOSNIAN EXAMPLE

Abstracts

The traditional culture is mostly vivid in the course of transitional periods of life, where societies have maintained alive and their cultural values. Individuals are thus socialized and developed cultural links with the culture of the society they live in. This approach, which is a natural process in achieving social cohesion, was observed in the early period of history. Macedonia, the subject of this paper, is located in the Balkan Peninsula. Taking into consideration the dominant cults of the Balkans, Turkish culture has dominated for a long time and a played instrumental role in terms of cultural interactions.

Our work is limited to transitional periods in Macedonian societies. Our studies on these areas reflecting the cultures of the societies, shows us that the Turkish culture enriched with elements from the Balkan societies, continues to live in the Balkans, especially among communities living in Macedonia.

Keywords: Macedonia, Turkish culture, Turkish, Macedonian, Albanian, Bosnian.

* Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kursadkoca@gmail.com.

Giriş

Yeryüzünde yaşayan milletlerin geçmişte yaşadıkları coğrafyalarda kendi kültürlerinden bir takım unsurlar bıraktıkları yapılan çalışmalarla ortaya konmaktadır. Kültüre dair yapılan uygulamalar toplumsallaşmayı sağlar. İnsan tek başına varlığını sürdüremeyeceğinden, gruplar halinde kültür ve değerlere bağlı olarak yaşar. Gruplar benzer davranış kalıplarını geliştirerek öteki gruplardan farklılaşır. Zaman içerisinde bu farklılık coğrafi bölge koşullarına göre de şekillenerek birbirinden ayrı toplulukların ve milletlerin oluşmasının da önünü açar. Toplumlar da görülen bu farklılık çeşitli sebeplerle azalma da göstermektedir. Bunlardan en önemlileri coğrafi yakınlık, kültürel ve ticari ilişkilerdir.

Dünyanın en fazla yer değiştiren milletlerinden olan Türkler, bu bağlamda gittikleri çeşitli coğrafyalara kendi kültürel değerlerini de götürmüş, orayı terk etseler bile bu kültürel unsurların bazılarını hâkimiyetleri altında yaşayan topluluklara miras olarak bırakmışlardır. Bunun en güzel örneğini Balkan coğrafyasında görmek mümkündür. Türkler Balkanlardan tam anlamı ile çekilmemiş olmakla birlikte, Türk kültürünün bugün dahi Türk olmayan topluluklarda varlığını devam ettirmesi bu şekilde izah edilebilir. Türk kültürünün Türk olmayan topluluklarda devam eden yönlerini, hayatın dönüm noktaları ile ilişkilendirebileceğimiz tören ve bu törenlere ait çeşitli inanış ve uygulamalarda görmek mümkündür.

İnsan yaşamının kültür tarafından belirlenmiş alanları arasındaki sınırlar ancak bu tören ve çeşitli uygulamalarla aşılabilmektedir. İzleri sürülebilir uygulamalar daha çok geçiş törenlerini ve bunlarla ilgili kutlamaları içermektedir. Geçiş törenleri içinde başlıcaları doğum, evlenme ve ölüm olmakla birlikte bu dönemler içerisinde de farklı baskılandırmalar yapılabilmektedir. Bu başlıklar doğum, diş hediği, sünnet, askere gitme, gurbete çıkma, nişan, düğün, hacca gitme ve ölüm şeklinde; bazen öncesi, sırası ve sonrası şeklinde ayrıntılandırılabilir. Bu tören ve ritüeller, aynı zamanda belirli bir kültürün özgülüğünün de simgesidir (Aydın, 2009: 1). İnsanlar ait olma duygusu ile beraber yaşarken ortak işaretler benimsemiş ve bunları da sembolleştirmişlerdir. Her millet maddi imkânları ve manevi değerleri ile kültürel bir bütünü ifade etmektedir. Bu bütün, kendisi hakkında gözlenebilen öğeler aracılığı ile ipuçlarını verir. Bu gözlenebilen öğeler milletin kendi kültürünü bireylerine ve diğer insanlara aktarmasında doğrudan etkili olan kültürün elle tutulabilen göstergeleridir (Koca, 2010 – II: 89-90).

Halkbiliminin asıl konusu insanların doğumdan ölüme kadar yapıp ürettiği ve geleneksel bir hal almış maddi ve manevi kültürel unsurlarıdır. Bu sebeple çalışmamızda halkbilimi bakış açısı, araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Bizi bu çalışmalara

yönlendiren canlı bir şekilde devam eden gelenektir. Gelenek, çoğu kere sığ ve genel geçer bir biçimde kavrandığı şekliyle örf ve âdetler değil, örf ve âdetler de içerisinde olmak üzere, bir tarihî-kültürel mirasın bir bütün haliyle bizzat kendisidir (Deniz, 1995: 78). Boratav, kendi zamanının değer yargılarına dayanarak “Halkbilimi belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir.” (Boratav, 2003: 19) dese de günümüzde bu durum değişmiş ve içerisinde gelenek barındıran her alanı kapsayacak şekilde halk biliminin alanı genişlemiştir.

Maddi ve manevi kültürel unsurların en canlı olarak yaşadığı alan hayatın geçiş dönemleridir. Türklerin önemli gördükleri her dönemi kutsayıp kutladıkları söylenebilir. Bu bağlamda Türk dünyasında görülen doğum merasimi; toy (düğün) merasimi ile yas (hüzün) merasimi çok eski devirlerden günümüze gelenek aracılığı ile taşınmıştır. Bu merasimlerin her birinde ayrı ayrı adet ve geleneklere rastlamak mümkündür. (Yoloğlu; 1999: 17-18) Kültür ihtiyaçla birlikte ortaya çıkar ve değişir. İhtiyaçlar değiştikçe kültür de değişmektedir. Adet ve inanışlar da kültüre bağlı oldukları için değişkenlik gösterir. Kültür değiştikçe bunlar da değişir (Tanyol, 1970: 38-41).

Türklerin Balkanlara gelişleri ile ilgili olarak çeşitli rivayetler vardır. Sakaların Sinop merkezli devletlerinin sınırları Makedonya'nın batısına kadar uzandığı için MÖ. 7. yy'e kadar götürülebilir. 3. yy'in sonunda yoğun olarak başlayan Türk akınları, Osmanlının 1300'lü yıllarda bölgeye tamamen hâkim olması ile ayrı bir boyut kazanmıştır. Bu tarihte sonra Balkanlarda hem siyasi hem de kültürel hâkimiyet sağlanmıştır. Bu tarihe kadar Balkanlarda görülmeyen sosyal birlik ve bütünleşme Osmanlı sayesinde olmuştur. Balkan toplumlarının Türk kültürü dairesinde birbirine yaklaştığı da görülmektedir. Oluşturulan bu kültür dairesine her toplum kendi kültürel değerleri ile de katkı yapmıştır. Osmanlının 1912'de bölgeden ayrılmasına rağmen bu kültürel birliktelik günümüze kadar sürmektedir.

Geçiş dönemleri dikkate alındığında, Makedonya'da yaşayan kültürler içerisinde tarihi süreçte hâkim kültürün Türk kültürü olması Makedonya bölgesinde var olan kültürleri de etkilemiştir. Türklerin balkanlarda kurdukları medeniyet yeni ihtiyaçları doğurmuş ve yerel halkın bu ihtiyaçlar karşısında kültürlerinin de zamanla Türk kültürü ile benzeşmesini sağlamıştır. Türklerin kesintisiz altı yüz yıla yaklaşan siyasi hâkimiyetleri öncesi ve sonrasında günümüze kadar geçen zaman değerlendirildiğinde bu durum doğal karşılanmaktadır. Bölgede yaşayan Türk, Makedon, Arnavut ve Boşnak kökenli bireylerle yapılan görüşmelerde onlar da bu durumun normal olduğunu söylemektedir.

Bu çalışmada Makedonya’da yaşayan toplumların doğum, evlenme ve ölüm geçiş döneminde görülen ortak kültür unsurları tespit edilmiştir. Bölgede yapılan çalışmalarda birebir görüşme ve mülakat yöntemi kullanılarak kaynak kişilerden derlemeler yapılmıştır. Makedonya’da yaşayan Makedon, Arnavut ve Boşnaklardan elde edilen veriler, Makedonya Türk toplumunun kültürel unsurları ile karşılaştırılmış, tespit edilen ortaklıklar çalışmaya aktarılmıştır. Çalışmanın sonucunda çok sayıda ortak unsur olduğu da görülmüştür.

1 - Doğum Geçiş Dönemi

Dünyanın çeşitli coğrafyalarında yaşayan Türklerde olduğu gibi Balkanlardaki Türklerde de, doğum, öncesi, sırası ve sonrasıyla ilgili birçok adet, inanç ve uygulama karşımıza çıkmaktadır. Birçok kültürün bir arada yaşadığı Balkanlarda, var olan kültürlerin Türk - Makedon - Arnavut - Boşnak etkileşimi sonucu örf ve adetlerde benzerliklerle karşılaşmaktayız. Yaptığımız derlemeler sonucunda Makedonya’da yaşayan halkalarda doğumla ilgili adet ve uygulamaların günümüzde de sürdüğünü görmekteyiz.

Doğum her zaman bir aile için mutlu bir olay olarak kabul edilmektedir. Aile içinde ve toplumda anne ve babaya hürmet ve sevgi arttıran bir mucizedir. Kadının ve erkeğin doğumla beraber statüsü değişir. Toplumdaki saygınlıkları artar. Türk toplumunda ve Türklerle yakın ilişkide bulunmuş toplumlarda anneye verilen değer de benzerlik olmuştur. Doğum yapan kadına yüklenen annelik, kadına da saygı gösterilmesini, korunup kollanmasını sağlamıştır (Başçetinçelik, 1998: 27).

Doğum Öncesi

Hamile Kalma Durumu: Makedonya genelinde yaşayan Türk, Makedon, Arnavut ve Boşnakların genelinde çocuk yapıp yapmama kararı çiftin kendilerine aittir. Genel olarak 1 yıl içerisinde yeni evli kadının hamile kalması beklenmektedir (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK7, KK16). İstisnai durumlarda, özellikle de son dönemlerde Makedon gençler, evlenmeden önce, çıkma döneminde hamile kalıp ondan sonra evlilik akdini gerçekleştiriyorlar (KK3). Hamileliğin gecikmesi durumu son dönemlerde normal karşılanmaktadır, eski zamanlarda ise kısır olan kadın Arnavut ve Boşnaklar tarafından hor görülürmüş ve dedikodusu yapılmış (KK2, KK4). Türklerde ise Allah’ın takdiri olduğuna inanılır ve çocuk sahibi olmayan kadına iyi davranılmış (KK1, KK5, KK7, KK16). Ortak olan unsur ise, eğer kısırlık erkekte ise bunun üstü örtülür ve konu üzerine yorum yapılmaz (KK1, KK2, KK3, KK4).

Kısırlığın giderilmesi için çeşitli uygulamalar yapılır, Türkler ve Arnavutlarda çocuğu olmayan kadın ihtiyar kadınlara götürülerek karınlarına elek aracılığı ile farklı uygulamalar yapılır. Bu inanca göre kadının karnı toplanıp yerine getirilir. Elek dışında çömlek de aynı işlem için kullanılmaktadır. Gostivar, Kalkandelen ve yörelerinde bu uygulama günümüzde de çok

yaygındır. Hemen hemen her köyde bu uygulamayı yapan bir kadın bulunur (KK5, KK8). Büyük şehirlerde bu tür uygulamalar nadir olsa da günümüzde de yapılmaktadır (KK1, KK2). Makedon ve Boşnaklarda ise çocuğu olmayan kadın ebeye götürülüp farklı çaylar ve ev yapımı ilaçlarla hamile kalmaya çalışılır (KK3, KK4, KK8). Bazı durumlarda son çare olarak Türk ve Arnavutlar da bu tür çay ve bitkilere başvururlar. Kısırlık konusunda bütün halkların ortak noktası yaratıcıdan medet umarak hocalara veya türbelere gidilip mum yakmaktır. Boşnak, Arnavut ve Türklerde 1 gecede Kur'an cüzleri dağıtılarak hatim okunur (KK1, KK2, KK5). Makedonlar ise inançları doğrultusunda kiliseye veya kutsal saydıkları mekânlara gidip mum yakarlar (KK3, KK8, KK9).

Türkler daha çok türbelere gidip eşarp, bluz veya bez parçaları bırakır, ertesi gün gidip onu alır ve giyer, böylelikle kısırlığının gideceği ve çocuğunun olacağına inanılır. Birde yaşlı kadınlara gidip, çocuğu olmayan kadının karnı ovdurulur, Bu uygulamanın yapılmasının nedeni de kadının karnındaki, 'çocuk-bebek yatağının' yerine gelmesidir (KK1, KK2, KK5, KK16).

Hamilelik, Aşerme ve Çocuğun Cinsiyeti

Makedonya'da Türklerde hamile kadına "yükü" (KK1, KK5, KK7, KK16) denmektedir, Arnavutlarda halk ağzında kullanılan kelime ise "karınlı" (KK2, KK7) anlamındadır. Hamile kalan kadında meydana gelen değişikliklerden dolayı canının bir şey çekmesi veya bazı yemeklerden tiksinişmesi durumunda *aşeriyor* derler.

Makedonya'da yaşayan bütün halklarda doğacak çocuğun güzel olması için elma veya ayva yenir. Kimsenin bahçesinden sormadan bir şey koparılıp alınmaz. Yoksa çocukta doğum lekesi çıkar ve bu leke, sormadan koparılıp alınan meyve veya her ne ise onun şeklinde olur inaniş vardır. Çocuğun cinsiyeti Boşnak ve Makedonlarda doktor kontrolü yapılarak belirlenir. Son dönemlerde Türkler ve Arnavutlar da aynı yöntemi uygulamaktadırlar (KK1, KK2, KK3, KK4, KK9, KK10, KK11, KK16). Çocuğun yüzünün ay parçası gibi olsun diye, güzel insanlara bakılır, çirkinlere bakılırsa çocuğunda çirkin olacağına inanılır. Eskiden cinsiyet belirlemek için Arnavut, Türkler ve Boşnaklarda annenin haberi olmadan başından aşağıya bir tutam tuz atarlar, eğer başını kaşırsa kız olacağına, sırtını kaşırsa erkek, hamile kadın ilk önce burnuna dokunursa erkek, ağzına dokunursa kız çocuğa sahip olacağına inanılır. Anne hamilelik boyunca güzelleşirse erkek çocuk, çirkinleşirse ise kız olacağı yorumu yapılır (KK1, KK2, KK4, KK5, KK7, KK8, KK10, KK11, KK12). Makedonlarda eğer hamile kadının canı tatlı çektiyse kız çocuğu, ekşi çektiyse de erkek çocuk beklediğine yorumlanır. Kadının karnı sivri ise erkek, yuvarlak ise kız çocuk olacaktır. Kadın güzelleşirse, erkek, çirkinleşirse kız çocuk olacaktır (KK1, KK2, KK3, KK8, KK9, KK10, KK11, KK16). Makedonya'da yaşayan bütün halklarda erkek çocuğa önem verilir. Erkek çocuk istemenin nedeni soyun devam etmesi içindir. Kadın

karın şekli yumurta şeklindeyse çocuğun erkek olacağına inanılır, daha yuvarlak ise kız çocuk olacağına yorumlanır.

Türklerde ve Arnavutlarda, Boşnaklarda kadın aşerdiği zaman, “canı çekti”, “gözü kaldı” denilir. Hamile kadın yemek kokusu duyduysa mutlaka o yemeği tatması gerek, tatmadığı zaman düşük yapacağına inanılır. Hamilelik boyunca Türklerde kadının boynuna ayna takılır ve doğuma kadar üzerinde taşır, nazardan koruyacağına inanılır (KK1, KK5).

Türklerde hamile kadın bebeğinin ilk kıpırdadığı anda kime bakarsa bebeği ona benzer diye düşünülür. Hamile kadın saç kestirmez, saç kestirmesi çocuğun ömrünün kısalmasına neden olacağına inanılır. (KK13) Arnavutlarda kadının düşük yapmaması için karnını tülbentle bağlarlar (KK1).

Türklerde çocuk doğum yaparken göbek kordonun boynuna dolandıysa çocuğun rızkının bol olacağına inanılır. (KK1) Türklerde çocuk zar içinde doğarsa, doğan çocuğun çok bahtlı olacağına inanılır (KK5, KK7).

Arnavutlarda çocuk zar içinde doğarsa, zar atılmaz çocuk büyüyene kadar saklanır. Benzer bir durum da Arnavut ve Türklerde göbek kordonunun kurutulup ve saklanmasıdır (KK1, KK2). Kalkandelen bölgesinin Arnavut ve Türklerinde kurutulan göbek kordonu hamile kalamayan bir kadına, hamile kalması için niyet edilir ve gizlice yedirilir. (Toz haline getirilerek yiyeceğine katılır.) Bu uygulamayla hamile kalacağı inanılır (KK5, KK7).

Hamile Kadının Sakınması Gereken Şeyler

Türk, Boşnak ve Arnavutlarda hamile kadın saçını kestirmez, boyamaz, diş çektirmez. Çocuğun yüzü güzel olsun diye güzele baktırılır. Çirkin şeylere baktırılmaz (KK1, KK2, KK4, KK5, KK7, KK16).

Makedonlarda da çocuğun güzel olması için güzel şeylere bakılır ve çirkin şeylere bakılmaz. Hamile kadının kediye tekme atması doğru kabul edilmez, çünkü bebek doğduğunda saçları çok sert çıkar inanışı vardır (KK3, KK8).

Türklerde de hamile kadının kedi tekmelemesine izin verilmez, bunun nedeni de bebeğin sırtında kedi tüylerinin çıkmasından korkulmasıdır. Bebek, sırtındaki tüyler nedeniyle durmaksızın ağlar ve tüyler dökülene kadar bu durum devam eder. Türklerde cenaze evine giden hamile kadının serçe parmağına kırmızı iplik bağlanır. İpliğin kırmızı olması bebeğin diri kalması için yapılan bir uygulamadır (KK12, KK13).

Hamile kadın kesinlikle korkutulmaz, bilerek korkutulduğu takdirde bebeğin anne karnında ters döneceği ihtimalinin var olmasına inanılır. Lohusa kadın çok fazla aynaya

bakmamalıdır, çok baktığı takdirde cinler tarafından çarpılacağına inanılır. Lohusa kadın 40 gün boyunca odasında yalnız bırakılmaz, mutlaka yanında birinin olması gerekir. Yalnız bırakılsa “ograr” çarpılır. Lohusa kadın hiçbir misafiri uğurlamaz, kimseye “güle güle” demez, aksi takdirde sütü kesilir. Misafirler de lohusa kadına “Hoşça kal” yerine “Sütünle kal” der (KK12, KK13).

Doğum Sırası

Eskiden doğumlar köyde gerçekleşir ve köyün ebesi tarafından doğumlar yaptırılmış. Doğumu yaptıran ebeden doğum sonrası helallik istenmesi adettenmiş. Köy ebesini çağırmaya evde bulunan kişilerden biri gider. Bütün araç gereçleri ebe hazırlardı. Bir makas, leğen ve sıcak su bunlar ile doğum gerçekleştirilirdi.

Günümüzde Arnavut, Makedon, Türk ve Boşnakların yaşadıkları en ücra köylerde bile sağlık ocakları bulunduğu için ebeler kullanılmamaktadır. Eskiden doğumu yapan ebe doğan çocuğun hayatında önemli bir yere ve saygıya sahip biri konumuna gelir (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK7, KK8, KK16). Türk, Arnavut ve Boşnaklarda doğumun kolay geçmesi için eskiden kadının saç öreklerini kendi ağzına koyarlarmış. Doğum kolay olsun diye kapıyı, pencereyi açma uygulaması da yapılmış (KK1, KK2, KK4).

Doğum Sonrası

Doğum gerçekleşmesinin ardından bir takım inanç ve pratikle uygulanmaktadır. Türk, Boşnak ve Arnavutlarda çocuğun göbek bağı önceden parmakla ölçülerek makas ya da jilet yardımı ile kesilip bağlanır. Doğum yapan kadın doğum sonrası temizlenerek 40 gün istirahat ettirilir. Bu süreçte iş yaptırılmaz. Dinlenmesi sağlanır. Bölgede yeni doğum yapmış kadına “lefsa (lohusa) karı” denir.

Hastanede doğum yapan kadının eve gidene kadar konuşmaması gerekir, konuşursa bebeğin rahat olamayacağına, sürekli ağlayacağına inanılır (KK12, KK13).

Doğumdan sonra lohusa kadının 40 gün mezarı açık olarak düşünülür. Bu süreçte dinlenmesi gerekir. Bir takım kaçınmaları da içerisinde bulunduran 40 günlük süreç lohusalık sürecidir. Bu dönemde lohusa kadın güneş battıktan sonra dışarı çıkmamaya özen gösterir. Bebek yalnız bırakılmaz, genellikle yanında sürekli biri olur. Türk, Boşnak ve Arnavutlarda lohusa kadın 40 gün boyunca, akşamın çökmesiyle dışarı çıkmaz, misafirlğe gitmez (KK1, KK2, KK4, KK5, KK7, KK8, KK16). Makedonların inançlarına göre ise doğumdan sonra kadının 40 gün boyunca süslenmesi pek hoş karşılanmaz. Kadın ve çocuğu fotoğraf çekmez. Böylelikle nazar değmesi önlenmiş olur (KK3, KK10).

Doğum sonrası çocuğu görmeye gelen kadınların çocuğa dokunmalarına izin verilmez, bu uygulama burada yaşayan bütün halkalar için geçerlidir. Müslümanların uyguladığı bir diğer uygulamaya göre ise çocuğu görmeğe gelen kadının adetli olmaması gerekir. Öyle kadınlara çocuk gösterilmemektedir. Aksi durumda çocuğun yüzünde sivilcelerin, başka yerlerinde yaraların oluşacağına inanılır. Yeni doğmuş çocuğa hemen anne sütü verilmesi şarttır. Verilmezse anne sütünün maya tutmayacağına, devamlı olmayacağına inanılır. Çocuğun adı İslami usullere göre çocuk doğduktan sonra 7 gün içerisinde bir hoca aracılığı ile veya ailenin ihtiyarı tarafından koyulur (KK1, KK2, KK4, KK5, KK7, KK16). Makedonlarda ise doğumdan sonra üç gün içinde veya çocuk doğar doğmaz hasta hanede ismi koyulur (KK3, KK8).

Adet gören bir kadının bebeğin yüzüne eteğin ucuyla sürmesi gerekir, bunu yapmazsa bebeğin yüzü sivilcelerle dolar. Bebeği ilk görenler kundağına mutlaka demir para bırakır, çocuğun demir gibi sağlam olması için yapılan bir uygulamadır. Bebek uyurken mutlaka yüzü örtülür, örtülmediği takdirde çocuğun terbiyesiz, arsız bir çocuk olacağına inanılır (KK12, KK13).

Bebeği yıkarken kullanılan su her yere dökülmez, döküldüğü yerin basılmamasına dikkat edilir (KK1, KK2).

Bebeğe ilk banyo yapıldığında suya altın ve yumurta konulur. Altın gibi parlak ve yumurta gibi bir çocuk olması için yapılan uygulamadır. Bebeğin ilk tırnakları kesilmeden önce elleri una ve altına konulur. Böylece altın gibi bir çocuk olacağına, elinin de bereketli olacağına inanılır. Bebeğin ilk çıkan dişini fark edene hediye alınır. Temiz bir çocuk olması için bebeğin 40. gününde anne kapının arkasına bir süpürge koyar ve üç defa “ Bugün ben sana 40’ nı, sen de bana tuvaletini söyle” der. Çocuk bir yaşına girmeden tuvaleti geldiğinde annesine belli ettirmeye başlar (KK12, KK13).

Bebeğin kırklanma suyu her yere dökülmez çünkü o suya kim basarsa çarpılacağına inanılır. Bu yüzden ağaç dibine dökülür. Kırklanma iki türlü yapılmaktadır: biri tuz ile kırklama diğeri ise kül ile kırklama. Tuz ile kırklanırsa teninin kokmayacağına inanılır, kül ile kırklanırsa çocuğun vücudunda çok tüy çıkmayacağına inanılır (KK16).

Lohusanın sütü azalınca şerbet, süt ve boza içirilir. Çocuğun yürümeye başladığı zaman bu olayın kutlanması eski bir Türk âdetidir. Bu uygulama bu gün Makedonlarda da vardır ve bu gün için çocuğun ayağı kadar özel bir hamur kızartırlar. Bu kızarmış hamura da adım ekmeği derler. Komşulara bu adım ekmeğinin yanında beyaz peynir, şeker de dağıtırlar. Bu uygulama nerede ise bütün Makedonlarda görülür (KK10).

Tay çöreği çocuk ilk adımını attığında yapılıp akrabalar ile kutlanır, fakat bunun haricinde 7 veya 11 haneye üçer adet tay çöreği gönderilmesi şartıyla (KK16).

2- Evlenme Geçiş Dönemi

Evlilik; kız ve erkeğin topluma uygun bir biçimde bir araya gelip birlikte yaşaması ve aile müessesesini kurmaları şeklinde tanımlanabilir (Korkmaz, 1999: 92). Evlenme, tören, töre, âdet, gelenek, görenek ve inanma bakımından zengin bir tablo çizer (Örnek, 1995: 185). Toplumların tarihi ve ekonomik yapıları yerleşim şekilleri, üretim şekilleri ve gelenekleri kısmen kültürleri evlenme biçimlerini belirlemektedir (Balaman, 1983: 135).

Balkanlarda, özellikle de Makedonya’da yaşayan hakların doğum uygulamalarında olduğu gibi evlenme geçiş döneminde karşılaşılan örf ve adetlerde de birçok benzerlik vardır. Türk kültürünün gelenek izleri bu alanda da açıkça görülmektedir.

Söz, Nişan ve Düğün Adetleri

Makedonya’da yaşayan Arnavut ve Boşnaklarda söz, nişan ve düğün adetleri Türklerle benzerdir. Makedonlarla da benzerlikler olmakla beraber din faktöründen dolayı farklılıklar da bulunmaktadır. Evlenme yaşı genelde 20-24 arası değişir. Sadece çok az uygulamalarda farklılıklar vardır. Arnavutların ve Boşnakların kız isteme adetleri Türklerle genelde iç içe yaşadıkları ve karışık evlilikler olduğu için aynıdır (KK1, KK2, KK5, KK7, KK16). Türk, Arnavut ve genelde üç tür evlilik bulunmaktadır: Dünür aracılığı (görücü) ile severek ve kaçarak evlenme. Eskiden genelde evliliklerin tamamı görücü usulü ile yapılırdı. Çoklu evlilikler çok az karşımıza çıkmaktadır. İkinci bir eş alındığında, kuma getirildiğinde Türkler buna “ortak” demektedir (KK1, KK5). Boşnaklarda görücü usulü uygulanmamaktadır, kız ve erkek birbirini sever ve kızı istemeye erkek kendi anne ve babası ve en yakınları ile gider, kız verildiğinde de şerbet sunulur ve hemen ardından yemek verilip kutlanır. Aynı gece düğün tarihi belirlenir, fakat tarih en fazla 5 – 6 ay içerisinde yapılması gerek. Eğer daha uzun süre nişanlı kız baba evinde kalırsa bu karşı tarafın kızı istemediği anlamına gelir (KK4, KK7, KK16).

Arnavutlarda eski zamanlarda kız ve erkek birbirini görmeden evlenirmiş, eğer aileler uygun gelirse evlilik gerçekleştirilmiş, kız ve oğlan ilk kez birbirlerini evlendikleri gece görürlermiş (KK2, KK7). Bu uygulama Türklerdeki görücü usulü ile evlilikle benzerlik göstermektedir.

Kız kaçırma olayı eskiden Boşnaklarda da uygulanan bir evlilik usulüdür. Türklerde olduğu gibi bu durumda bir kız için ilk yıllar çok kötü geçer. Kızın babası dargın olduğu ilk 5 yılda kızına elinden geldiğince çektirmeye çalışır, zorlular çıkarırlar. Erkek tarafından kız evine

hoca eşliğinde barışmak için insanlar gönderilir, bazı babalar hemen barışır bazıları ise bunu uzun yıllar sürdürür (KK4, KK7, KK16).

Evlilikte sıra beklemek uygulaması Makedonlarda yoktur. Kim önce bulursa o evlenir. Görücü usulü evlilikler yoktur, kız ve oğlan birbirini sever evlenmeye karar verir ve bunu ailelerine bildirirler. Nişanlı dönemlerinde beraber yaşamaya başlarlar, çoğu durumda hamile kaldıktan sonra düğün yapılır. Nişan yapıldığında kız evinde yapılır ve tatlılar ikram edilir (KK3, KK8).

Makedon halkında kız kaçtığı zaman o çifte düğün yapılmaz (KK3, KK8). Bu uygulama Türklerle benzerlik göstermektedir. Türklerde ve Arnavutlarda akraba evliliği görülebilirken Makedonlarda akraba evliliği pek görülmemektedir (KK3, KK8). Bütün halklarda dul erkek gençse evlenmektedir (KK1, KK2, KK3, KK4, KK7, KK8). Makedonlarda değiş tokuş usulü ile evlilik çok nadir yapılan bir uygulamadır. Köy içi evlilikler aynı kandan, akraba olmadıkları takdirde yapılır. Günümüz Makedon kızların evlilik yaşı 26'dır. Erkeklerde ise daha geç (KK3, KK8).

Arnavutlarda evlilik yaşı kızlarda 20 erkeklerde ise 22-24 arasındandır. Boşnaklarda ise eskiden çok genç yaşta evlilikler yapılmıştır. Kızın bahtı kapalıysa hocalara gidilip farklı muskalar hazırlanmıştır (KK2, KK4).

Makedonlarda kızlar evlendiğinde çeyiz götürmezler. Evi beraber dizdikleri için Türk, Arnavut ve Boşnaklarda olduğu gibi çeyiz dizme geleneği yoktur. Düğün bir gün yapılır, önce kiliseye gidilir, oradan da düğün salonuna gidilmektedir (KK3, KK8). Türk, Boşnak ve Arnavutlarda resmi nikâh ve dini nikâh bulunmaktadır. Düğünler genelde düğün salonunda yapılmaktadır.

Türklerde çocuk sahibi dul kadınlar genelde evlenmez, çocuğuna bakar. Eskiden eğer ölen eşinin bekâr erkek kardeşi varsa onunla evlendirilmiştir. Bu tür evlilik son dönemlerde uygulanmamaktadır. Çünkü dul kalan eşler çocuğu olsa bile baba evine geri döner. Eğer dul kalan kadın genç ve çocuksuzsa evlenir (KK1, KK5). Dul kalan erkekler ise evlendirilir. Türklerde değiş tokuş evlilikleri çok az uygulanmaktadır. Kız bohçasını alıp erkeğin evine ailesinin haberi olmadan gittiği zaman buna "kaçmak" denir. Bu tür evliliklerde uzun süre dargın kalınır. İnatçı ailelerde babalar bunu utanç olarak saydıkları için hayatları boyunca affetmedikleri de olur (KK1, KK4, KK5, KK7, KK16).

Türklerde yakın akraba ile evlilikler uygulanmaz. Beşik kertmesi eskiden yapılırdı ama son dönemlerde uygulanmamaktadır. İç güveysi şeklinde evlenme vardır fakat çok az görülür. İki eşle yaşayanlar da var fakat tek eşle evlilik hâkimdir. Kızların evlilik yaşı 17-20 arası.

Erkeklerde ise 20-22 arasındır. Kız ve erkek arasında 3 - 4 yaş farkı normal karşılanır. Eskiden evlenmeler sırasıyla yapılırdı, son zamanlarda buna dikkat edilmemektedir (KK1, KK5, KK7, KK16).

Türklerde, Boşnaklarda ve Arnavutlarda kız ve erkek görücü usulü ile evlendirildiklerinde mutlaka fikirleri alınır. Son zamanlarda severek evlenme usulü kullanıldığından gençler ailelerinin fikirlerini pek almaz olmuştur. Kız görmeye gidildiğinde, erkeğin annesi, varsa kız kardeşi ve hala veya teyzesi ile dünür gider. Eskiden kız görmeler düğünlerde yapılırdı veya evlere özellikle Pazartesi ve Perşembe günleri gidilirdi. Aynı günlerde eğer kız beğenildiyse, kız isteme merasimi de Pazartesi veya Perşembe günü yapılır. Eskiden evet veya hayır cevabı hemen verilmezdi bazı durumlarda kararı açıklamak aylarca sürmüştür. Olumlu ise Allah'ın emri Peygamberin kavliyle kız istenir ve söz verilir sözle birlikte çiçek ve çikolata gönderilir. Dünür olumlu cevabı erkeğin evine götürür onlar da memnuniyetlerini geline aldıkları elbise, altın yüzük, çiçek ve tatlı ile geri bildirir (KK1, KK5, KK6, KK7, KK14).

Türklerde son dönemlerde söz aileler arası kesilir, yemek verilip yüzükler takılır. Nişan kadınlar arasında yapılır. Erkek tarafının bütün yakınları kız evine farklı hediyeler götürerek gider. Yemek veya çayla birlikte farklı kuru pastalar ikram edilir. Çıkışta gelin de hepsine sembolik olarak farklı hediyeler verir. Erkeğe de bohça gönderir (KK1, KK5, KK6, KK7, KK16).

Nişanlılık döneminde her bayram ve özel gecelerde geline farklı farklı hediyeler gönderilir. Bu uygulamalar eskiden çok uygulanırdı son dönemlerde gençler kendileri arasında anlaşılabilir hediyeler alıyorlar (KK1, KK5, KK16).

Türklerde düğün hazırlıkları yapılırken kız çeyizini dizer ve çeyiz almaya gelindiğinde dini nikâh kıyılır. Nikâh kıyılırken kız ve erkek yerine vekiller tayin edilir onlar yerine konuşur ve mehir belirlenerek nikâh kıyılır. Nikâh kızın evinde yemek verilerek erkekler arasında yapılır. Kızı için mihr belirlenirken buldukları mahallenin lira ortalamasına bakılır, farklı bir miktarın söylenmemesinin nedeni mahallede bulunan kızlar arasında yanlış anlaşılmaya, küçük düşürülmemeye dikkat edildiğindedir (KK1, KK5).

Eskiden gelin almaya Türklerde, Arnavut ve Boşnaklarda Cumartesi akşamı veya Çarşamba akşamı gidilirdi. Gelin ilk gece erkeğin kız kardeşi veya bekâr kızlar varsa onlarla kalırdı. Gerdeğe eğer gelin Cumartesi alındıysa Pazar akşam, Çarşamba alınırsa Perşembe akşam girildi. O gece yine ailenin en yakınlarına yemek verilip, dua okunurdu. Son zamanlarda böyle bir uygulama yapılmamaktadır. Çünkü eskiden düğünler evde yapılırdı, son zamanlarda

düğünlerin tamamı salonlarda yapıldığı için hangi gün salon bulunabilirse o zaman yapılır, hangi gün olduğu fark etmeden (KK1, KK2, KK4, KK5, KK7). Türklerde gelini almaya gece gidildiği de olurdu (KK1, KK5).

Eskiden Türklerde, Arnavut ve Boşnaklarda kına gecesi kızın evinde kendi ailesi, akraba ve arkadaşlar arasında yapılırdı, eğlence ile birlikte arkadaşları kına yakardı, şimdi ise salonlarda çocuğun ailesiyle birlikte yapılmaktadır (KK1, KK5, KK14). Erkek tarafının kadınlar arasında yapılan kına gecesine yöreye göre farklı söylenişleri vardır. Gostivar ve yöresinde “çintan gecesi (şalvar gecesi)”, Kalkandelen ve yöresinde “kınaya (kına yakmaya)” denilmektedir (KK1, KK5, KK15).

Kına yakılırken kıza farklı türküler söylenir.

Genelde söylenen türkülerden biri:

Gelin hanımın elinde telli su sırçasi

Aglarmış annesi boşanır sofrasi

Aglama mori anne beni bulamasın

Ben gelin olmişim sen tanamasın

Gelecekler alsınla artık tutamasın (KK5, KK15).

Düğün yemeği oğlanın evinde verilmektedir. Gelini almaya gidildiğinde gelin arabasına erkek tarafından bir yaşlı seçilir, buna “ulice” denilmektedir. Aynı kelime Arnavutlar tarafından da kullanılmaktadır. Ulice ve iki kişi gelin arabasına biner (KK1, KK5). Makedonlarda gelin almaya gidildiğinde Türklerde görülen adet ve uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Gelin almaya gelenlere gelin hemen verilmez. Kapı dalı basma âdeti Makedonlarda da bulunmaktadır. Erkek tarafı biz gelini almaya geldik der. Kız tarafı da biz kızımızı para almadan vermeyiz der. Kısa bir pazarlıktan sonra kızın çıkmasına müsaade ederler. Eskiden sandık üstüne oturma da varmış ama bu gün o adet kalkmış. Gelini evden ağabeyi, yoksa da ya da en yakın bir erkek çıkarır (KK3, KK8).

Türk, Arnavut ve Boşnaklarda yakın zamana kadar, kimi bölgelerde halen devam etmektedir, damat gelini almaya gitmez. Evde bekler, gelini getirdiklerinde, arabadan gelin inmeden önce damat elinde bir tabakta leblebi, pirinç, şeker karışımı ile bekler, araba erkeğin evinin kapısına yanaştığında, damat bekâr erkeklere çanağı fırlatır, kim yakalarsa ona damat tarafından para verilir (KK1, KK5). Gelin arabadan inmeden önce eteğine erken çocuk oturtulur. Kısa bir zaman içinde çocuk sahibi olması için bir uygulamadır (KK5, KK15). Gelin

odası önünde odaya girmeden önce, gelinin parmakları bal veya şerbete batırılarak odanın kapısına sürülür, hayatlarının tatlılıkla yürümesi için yapılan bir uygulamadır (KK1, KK15).

Gerdek odası hazırlandığında, gelin ve damadın yatağını genç kızlar hazırlar, hazırlık yapılıken konuşmaları gerekir. Bu gelinin iyi geçinmesi, kavgaların yapılmaması için uygulanır. Yatağın üzerine küçük bir erkek çocuğu yuvarlarlar, bu da doğacak ilk çocuğun erkek olması için yapılır. Damat gerdeğe girdiğinde, onu odada gelinin dışında iki kişi daha bekler, bunlar damadın en yakıları hala, teyze ve kız kardeşler olabilir. Gelin damadın elini öper, birbirine şeker verirler ve ikisi ayna bakıp birbirine bakarlar, bu ritüel birbirine bağlanmalarını sağlamak için yapılır (KK1). Bu gün Makedonya'nın geleneksel değerleri koruyan bütün kesimlerinde bekâret göstergesi olarak çarşaf kontrolü hala devam etmektedir. Bu kontrol sonucunda geri gönderilme hadiseleri de yaşanmaktadır (KK1, KK8K, KK9, KK10, KK11).

Eskiden her gelin damadın ailesiyle otururdu, şimdi de uygulanmaktadır ama son zamanlarda gençler böyle bir yaşam tarzın bir arada yaşamaya pek hoş bakmıyorlar. Buna rağmen gerek maddi imkânlar ve gerek de geleneğin dayatması ile birlikte yaşayan aileler her toplumda çoğunluktadır (KK1, KK3, KK5, KK8K, KK9, KK10, KK11, K15).

3- Ölüm Geçiş Dönemi

İnsan hayatında üç geçişten mutlaka geçmelidir, doğum, evlenme ve ölüm. Geçiş dönemlerinden sonuncusu fani hayatın bitişini ebedi hayatın başlangıcını düşündüren, sembolize eden ölümdür (Cicioğlu; 2006: 1). Ölüm şüphesiz hiç kimsenin kaçamadığı bir sondur. Bu dönemde var olan inanmalar ve yapılan uygulamaların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Örnek, 1995:131). Ayrıca bu inanış ve uygulamalar insanın bağlı bulunduğu, inandığı din göz önünde bulundurularak öbür dünyaya inançlı imanlı bir şekilde gidip ruhunu kolay teslim etmesine de yardımcı olmayı amaçlar.

Ölümü Çağrıştıran Şeyler

Ölümlle ilgili uygulamalar, küçük farklılıklar dışında, inançlarından dolayı aynı dine mensup odluklardan Türk, Arnavut ve Boşnaklarda aynıdır. Ölümü çağrıştıran şeyler hastalık, rüyada doğmuş bebek görmek, gece horozların ötmesi, köpeklerin sürekli havlaması, pencereye veya yakın bir yere baykuşun konması ve ötmesi, rüyada gelin halayı görmek (düğün), hastanın beni çağırıyorlar gitmem lazım demesi, rüyada dış çıkardığını görmek, birini çıplak görmek vb. gibi şeylerdir. Rüyalarla ilgili olumsuz yorum yapacak kişilere söylenmemesi adettendir.

Söylenirse kötü şekilde çıkacağına inanılır (KK1, KK2, KK4, KK5, KK6, KK7, KK15, KK16). Makedonların inançlarında da kötü rüyalar üzerine yorum yapılmaz, kötü şeylere gebe olduğuna inanılır. Rüyada diş çektirmek, ölmüş bir yakınını görmek ölümle ilişkilendirilmektedir (KK3, KK8).

Türk, Arnavut ve Boşnaklarda yıldız kayması da bir kişinin ölümünü çağrıştırdığına inanılan olaylardandır (KK1, KK2, KK4, KK5, KK6, KK7, KK15).

Ölüyle (Cesetle) İlgili Yapılan Uygulama

Türk, Arnavut ve Boşnaklarda hastanın son nefesini verdiğini anlamak için ayna tutup nefes alıp almadığını kontrol edilirdi. Bu uygulama günümüzde bazı yerlerde devam etmektedir. Ölünün gözleri açıksa kapatılır. Açık kalırsa bu dünyada gözünün kalacağı ve birini de kendisiyle beraber götüreceğine inanılır. Ölen kişinin çenesi bağlanır. Burada amaç çenesinin sarkmaması, kötü görünmemesidir. Baş kibleye çevrilir, ayakları yan yana getirilir. Buradaki amaç ölen kişinin öteki dünyaya dümdüz gidip Allah'ın huzuruna düz çıkmasıdır (KK1, KK2, KK4, KK6, KK7, KK15, KK16).

Boşnaklarda cenaze bir gece evde bekletilir. Türk ve Arnavutlarda mümkün olduğunda bekletilmeden defnedilemeye çalışılır. Ölünün cenazesi ve gömülme merasimi İslam dini usul ve esaslarına göre ve geleneksel bir şekilde hazırlanır. Tabutla gömülme yoktur fakat mezara kadar taşıma için kullanılan tabutun yapımında genellikle kavak avucu-ağacı kullanılır. Cenaze namazını köyün hocası kıldırır, ölünün en yakınında onun yakın akrabaları ve çocukları bulunur (KK1, KK2, KK4, KK6, KK7, KK16).

Tabutun üzerine eğer kadınsa yazma koyulur, genç kız ise gülde koyulur. Eğer erkek ise havlu veya seccade koyulur (KK1, KK2, KK4, KK6, KK7, KK15).

Türklerde ve Arnavutlarda 7 gün taziye evi açık olur. Ev sahipleri yemek yapmaz akrabalar yemek getirir (KK1, KK2, KK6, KK7, KK16). Ölüm anında canın bedenden daha kolay çıkması için kapalı pencerelerin açılır, ölenin evinde ruhu geri geldiğinde evini kolay bulsun diye ışık hep yanık bırakılır. Bu süre toplumlara göre değişmektedir. Türklerde daha çok 7 gün iken, Makedonlarda 40 gün yanık bırakılır (KK1, KK2, KK4, KK5, KK6, KK7, KK15).

Boşnaklarda ise sadece 1 gün taziye yapılır ve yemeği ev sahipleri yapar. Ölen defnedildikten sonra eve gelindiğinde acı kahve ikram edilir ve yemek verilir. Mevlüt yapılır. İlk gece mevlit yapılmazsa ölümden sonra 52. gecede mevlit yapılır (KK4).

Makedonlarda ölen kişiye en iyi giysiler giydirilir, kadınsa tırnaklarına oje sürülür, saçları yapılır makyaj sürülür, altın yüzük, kolye gibi değerli takıları takılır. Erkekler yeni elbiseler giydirilir, saç, sakal tıraşı yapılır (KK3, KK8).

Makedonlarda ölenin evinde taziye için sadece bir gün beklenilir. Burada da en yakınlar gider (KK3, KK8).

Taziye mezarlıklardayken verilir, mezarlığa ölen kişinin en sevdiği yemekler götürülür. Mezarlıklara konur. Gelenlere ikram edilir. Gömme merasimi bittikten sonra herkes evlerine dağılır (KK3, KK8). Uygulamada farklılıklar olsa da ölenin arkasından yemek yedirme âdeti Makedonya'daki bütün toplumlarda görülen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk, Arnavut ve Boşnaklarda yas tutma uygulamasının Makedonlarda uygulaması farklılık gösterir. Makedonlarda ölenin yakınları belli bir dönem siyah giyinir. Genç ölümlerde ölen kişinin annesi, kız kardeşi bir yıl yâda üç yıl boyunca siyah giyinir (KK8). Kırk gün eşî veya çok yakın akrabaları yas ilan eder ve 40 gün boyunca simsiyah giyinir, kırk günden sonra da yasımı doldurdum deyip daha renkli şeyler giymeye başlar (KK16).

Türk, Makedon, Arnavut ve Boşnaklarda ölenin evinin kapısına, o evde bir cenaze olduğu bilinsin diye bir sandalye üzerine çiçek koyma âdeti görülmektedir (KK1, KK2, KK6, KK7). Makedonlarda evde cenaze olduğunu belirtmek için ölenin evinin kapısına ölen kişinin fotoğrafı ile siyah bir bez asılır (KK3, KK8).

Makedonlarda ölüm ilanı vermek zorunlu gibidir. Gazetelerde ve yakın çevrede bulunan ağaçlara direklere bu ilanlar yapıştırılır (KK3, KK8).

Türk, Arnavut ve Boşnakların mezar taşlarında Hilal veya ay yıldız bulunurken (KK1, KK2, KK6, KK7) Makedonların mezar taşlarında, inançlarından dolayı mutlaka haç sembolü koyulur. Ölen kişinin resmi de taşın üzerine yaptırılır (KK3, KK8).

Sonuç

Kültür, insanın toplumun bir parçası olarak kabullendiği bilgi, inanç, yasa, ahlak, örf, adet ve geriye kalan tüm alışkanlıkları oluşturan bir bütündür. Hayat boyunca çok türlü ve farklı anlamlardan oluşan kültürden değişmez olarak bahsetmek pek mümkün değildir. Bir bölgenin belli bir kültür döneminin sınırlarını çizmek de pek mümkün değildir. Çünkü tarih boyunca farklı alanlardaki etkileşimlerden dolayı sürekli değişir. Her ne kadar değişime uğrasa bile kültürel değerler, toplumları geçmiş ve geleceği ile bağlar, milletlerin özünü, sahip oldukları kültürel kimliği korumalarına büyük ölçüde yardımcı olmaktadır.

Farklı çatışmaların ve hesaplaşmaların göbeği olan Balkanlar, en uzun ve dengeli dönemlerini Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altındayken yaşamıştır. Bu ihtişamın ardından bıraktığı etki çeşitli coğrafyalarında yaşayan Türklerde olduğu gibi Balkanlardaki Türklerde de, doğum, öncesi, sırası ve sonrasıyla ilgili birçok adet, inanç ve uygulama karşımıza çıkmaktadır. Birçok kültürün bir arada yaşadığı Balkanlar, var olan kültürlerin Türk-Makedon–Arnavut–Boşnak etkileşimi sonucu örf ve adetlerde de benzerliklerle karşılaşmaktadır.

İnsan hayatının başlıca üç önemli geçiş dönemi olan doğum, evlenme ve ölümle ilgili Makedonya’da birçok inanç, âdet, töre, tören ve dinsel özlü pratik uygulanmıştır. Geçiş dönemi inanışlarının kültürlerle birebir ilgisi vardır. Bunların sayesinde insanlar kendilerini kutsamak veya gelebilecek olan tehlikeye karşı korumak, zararlı etkileri uzaklaştırmak ister.

Makedonya’da yaşayan Türk, Makedon, Arnavut ve Boşnakların genelinde mutlu ailenin meyvesi ve soyun devam etmesi için çocuk şart olarak görülür fakat erken yapıp yapmama kararı çiftin kendilerine aittir. Evlenme akdinin hayata geçmesi için ise esas unsur nişan ve düğün törenleridir ve bu gördüğümüz gibi aynı çevreyi paylaşan farklı toplumlarda birbirine çok yakındır. Doğum öncesi inanış ve uygulamalarda, doğacak çocukta olması gereken niteliklerle kadının bakması/bakmaması gereken varlıklar ve yemesi/yememesi gereken yiyecekler veya yapması/yapmaması gereken davranışlar arasında bir ilişki kurulduğu görülmektedir.

Doğum geçiş dönemi içerisinde Makedonya’da yaşayan bütün toplumlarda çocuk sahibi olmada öncelikle tıbbi yöntemlere başvurulduğu, tıbbî müdahalelere rağmen sonuç alınamazsa halk hekimliği veya dinî-sihri boyutta ortak uygulamaların olduğu görülmüştür. Yatır ve türbelere gitmek, din görevlilerine veya kutsal kabul edilen yerlere gitme, adak adama bunlardandır. Hamilelik döneminde aşerme ile ilgili inanış ve uygulamalar, kadının canının çekme sebepleri, kabul ve sakınmalar; çocuğun cinsiyetinin tespitinde kullanılan yöntem ve uygulamalar arasında çok sayıda ortaklık tespit edilmiştir. Bütün halklarda erkek çocuğa verilen önemin daha fazla olduğu görülmüştür. Bunda geleneksel aile modelinin devam ediyor olmasının da etkisi vardır. Doğumu kolaylaştıran uygulamalarda da ortaklıklar mevcuttur. Doğumdan sonraki süreçte çocuğun göbek bağına yüklenen anlamlarda da ortaklıklar bulunmaktadır. Yeni doğan çocuğun ve lohusa kadının 40 günlük süreçte korunma amaçlı yaptıkları uygulamalar Makedonya’da bulunan halkların tamamında Türklerle ortaklıklar bulunmaktadır. Bu süreçteki sakınmalar, kırklama veya kırkinci gün özel olarak yıkanma uygulaması devam etmektedir. Çocuğun yürümesini kolaylaştırmak, ayaklarının bağını çözmek için özel bir törenin yapılması ve bu güne özel yemeklerin yapılması Türklerde ve Makedonlarda ortak unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Makedonya genelinde yaşayan Türk, Makedon, Arnavut ve Boşnakların genelinde mutlu ailenin meyvesi ve soyun devam etmesi için çocuk yapıp yapmama kararı çiftin kendilerine aittir. Evlenme akdinin hayata geçmesi için ise esas unsur nişan ve düğün törenleridir ve bu gördüğümüz gibi aynı çevreyi paylaşan farklı toplumlarda birbirine çok yakındır. Doğum öncesi inanış ve uygulamalarda, doğacak çocukta olması gereken niteliklerle kadının bakması/bakmaması gereken varlıklar ve yemesi/yememesi gereken yiyecekler arasında paralellik görülmektedir.

Doğum geçiş dönemi içerisinde Makedonya’da yaşayan bütün toplumlarda çocuk sahibi olmada öncelikle tıbbi yöntemlere başvurulduğu, tıbbî müdahalelere rağmen sonuç alınamazsa halk hekimliği veya dinî-sihri boyutta ortak uygulamaların olduğu görülmüştür. Yatır ve türbelere gitmek, din görevlilerine veya kutsal kabul edilen yerlere gitme, adak adama bunlardandır. Hamilelik döneminde aşerme ile ilgili inanış ve uygulamalar, kadının canının çekme sebepleri, kabul ve sakınmalar; çocuğun cinsiyetinin tespitinde kullanılan yöntem ve uygulamalar arasında çok sayıda ortaklık tespit edilmiştir. Bütün halklarda erkek çocuğa verilen önemin daha fazla olduğu görülmüştür. Bunda geleneksel aile modelinin devam ediyor olmasının da etkisi vardır. Doğumu kolaylaştıran uygulamalarda da ortaklıklar mevcuttur. Doğumdan sonraki süreçte çocuğun göbek bağına yüklenen anlamlarda da ortaklıklar bulunmaktadır. Yeni doğan çocuğun ve lohusa kadının 40 günlük süreçte korunma amaçlı yaptıkları uygulamalar Makedonya’da bulunan halkların tamamında Türklerle ortaklıklar bulunmaktadır. Bu süreçteki sakınmalar, kırklama veya kırkinci gün özel olarak yıkanma uygulaması devam etmektedir. Çocuğun yürümesini kolaylaştırmak, ayaklarının bağına çözmek için özel bir törenin yapılması ve bu güne özel yemeklerin yapılması Türklerde ve Makedonlarda ortak unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Evlenme geçiş döneminde Türk, Arnavut ve Boşnaklarda kız isteme adet ve gelenekleri birbirinin aynısıdır. Makedonlarda kız isteme sırasında Allah’ın emri ve Peygamberin kavliyle ifadesinin haricinde nerede ise aynıdır. Evlilik türlerinde de ortaklıklar vardır. Görücü usulü ile evlenme, severek evlenme ve kaçarak evlenme şeklidir. Günümüzde Boşnaklarda ve Makedonlarda görücü usulü ile evlenme görülmemektedir. Kaçan kıza düğün yapılmaması ortak uygulamadır. Günümüzde bu durum biraz esnetilmiştir. Çeyiz götürme geleneği Makedonların dışında ortak bir uygulamadır. Türk, Arnavut ve Boşnaklarda kına gecesi uygulaması bulunurken Makedonlarda son gece bir eğlence olmakta fakat bu kına gecesi ismini taşımamaktadır. Düğün günü eşlerin ilk çocuğu ile ilgili bir uygulama yapılır ve kız veya erkek çocuk verilir. Bu uygulama Türk, Arnavut ve Boşnaklarda devam etmektedir.

Ölüm geçiş dönemi içerisinde ölüm öncesi, ölüm sırası ve sonrasında pek çok ortak örf ve âdetin uygulandığı görülmüştür. Ölümü çağrıştıran şeyler içerisinde hayvanlarla ilgili inanışla, rüya ile ilgili inanışlar ortaklık göstermektedir. Ölüm gerçekleşikten sonra ölünün evinin önüne cenaze simgesi oldun diye bir şeylerin konması ortaktır. Konan şeylerde farklılık görülmektedir. Ölü evinde yemek pişmemesi, ölen kişinin ardından yemek ve taziye vermek ortaktır. Makedonlar mezarlıkta yemek ve taziye verilir; Türk, Arnavut ve Boşnaklarda taziye ve yemek ölü evinde verilmektedir. Din faktöründen dolayı Makedonlarda gözlenen ortaklıklar daha az, Arnavut ve Boşnaklarda gözlenen ortaklıklar daha çoktur.

Bu çalışma ile yapılan araştırma ve görüşmeler sırasında farklı milletlerden olan insanların düşünce yapısı, kültürlerinin sergilenişi, değerleri, ortak noktaları ve dünyaya bakış şekilleri de görülmüştür. Türk, Arnavut ve Boşnaklar aynı dine mensup oldukları için geçiş dönemlerinin bütün aşamalarında benzerlikler görülmüştür. Makedonlarda ise geçiş dönemlerinde Türklerle benzerlik olmakla birlikte din faktörü sebebi ile benzerlikler Arnavut ve Boşnaklarda oluğu kadar değildir.

Yapılan bu çalışma ile Türklerin Balkanlarda bulunma süreleri dikkate alındığında Türk kültürünün maddi ve manevi alanda inanış ve uygulamalar ve bu doğrultuda sosyal yaşamın şekillendirilmesinde temel unsur olduğu söylenebilir. Hâkim kültür olarak 600 yıla yakın bir dönemi kapsayan Türk kültürünün bölgede çok etkili olduğu yapılan çalışma ortaya konmuştur. Bu çalışma, Türklere ait somut ve somut olmayan kültürel değerlerin Balkanlarda yaşayan toplumlardaki etkilerinin dil, din, ırk fark etmeksizin halen devam ettiğini, yaşatıldığını da ortaya koymuştur.

Balkanların birlik ve beraberliğe muhtaç olduğu aşikârdır. Bu birlik ve beraberliğin doğumdan ölüme kadar olan süreçte ortak olarak kullanılan maddi ve manevi kültürel unsurların yaşatılması ve çoğaltılması ile mümkün olacağı kanaatindeyiz. Bu da, kökleri kadim bir tarihe dayanan, birlikte yaşanan toplumların kültürlerinden de unsurlar barındıran ve bütün Balkan toplumlarında varlığını devam ettirerek birliktelik duygularını pekiştiren Türk kültürünün canlı tutulması ile mümkün olacaktır.

Kaynaklar

- AYDIN Suavi, A. Tayfun ATAY (2009), *Halk Bilimi Toplumsal Uygulamalar Törenler ve Ritüelleri Geçiş Törenleri*. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara.
- BALAMAN Ali Rıza (1983), *Gelenekler, Töre ve Törenler*, Betim Yayınları, İzmir
- BAŞÇETİNÇELİK Ayşe (1998), *Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm*, Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.

- CİCİOĞLU, M. Nurullah (2006), *Geçit Ritleri Bağlamında Ölüm: Gaziantep Örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DENİZ Gürsel (1995), *Gelenekselci Çevrecilikten Gelenekselci Liberalizme*. Ankara.
- KOCA Selçuk Kürşad (2010), *Genel Hatları ile Kültür ve Sembol İlişkisi*, SAÜ Fen Edebiyat Dergisi, Sakarya.
- KORKMAZ Kürşat M. (1999), *Elli Yıl Önceki Gaziantep'te Gelin ve Damat*, Milli Folklor, Cilt 6, Yıl 11, Sayı 42.
- ÖRNEK Sedat Veyis (1995), *Türk Halkbilimi*, 2. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- TANYOL Cahit (1970), *Sosyolojik Açından Din, Ahlak, Laiklik ve Politika Üzerine Diyaloglar*, İstanbul.
- YOLOĞLU Güllü (1999), *Türklerin Aile Merasimleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Kaynak Kişiler:

Kaynak Kişi	Ad, Sovada	Doğum T.	Doğum Y.	Köken	Mesleği
KK1	Mülüse Emini	1958	Vrapçište	Arnavut	Ev hanımı
KK2	Ayşe Demiri	1951	Üsküp	Arnavut	Ev hanımı
KK3	Blagoya Vasilev	1942	Üsküp	Makedon	Hemşire
KK4	Senada Kahrimanoviç	1971	Üsküp	Boşnak	Ev hanımı
KK5	Münire Hamdi	1953	Kalkandelen	Türk	Ev hanımı
KK6	Abdulla Selim	1947	Kalkandelen	Türk	Emekli
KK7	Sündüz Neziri	1965	Kalkandelen	Arnavut	Ev Hanımı
KK8	Gabriela Petroska	1975	Gostivar	Makedon	Profesör
KK9	Sonya Milosevska	1992	Makedonski Brod	Makedon	Avukat
KK10	Martin Peçinovska	1992	Kırçova	Makedon	Avukat
KK11	Matilda Stoyçeska	1997	Makedonski Brod	Makedon	Hemşire
KK12	Ümran Ruşid	1953	Üsküp	Türk	Ev Hanımı
KK13	Feyhan Ruşid	1976	Üsküp	Türk	Öğretmen
KK14	Nermine Kyoroviky	1994	İstanbul	Boşnak/Türk	Öğretmen
KK15	Yıldız Hamdi Şare	1979	Kalkandelen	Türk	Öğretmen
KK16	Burcu Ali	1994	Valandova	Türk	Öğretmen